

”Tillämpar man systemet konsekvent mot desse gamle, vanföre och sjuke, så skall väl till en början jämmerro-
pen bliva något högljudda, men de skola avtaga och till fullo tystna inom kort.”

Många anser att 1918 års fattigvårdslag var den första mer moderna i Sverige. I stället för ”nödtorftigt” underhåll skulle nu lämnas ”erforderligt”. Fattigstugan, fattigauctionerna och rotegången avskaffades. Men det är värt att komma ihåg att de som fick understöd från fattigvården var omyndiga och saknade rösträtt fram till 1945. Lösdriverilagen, som skulle skydda samhället mot människor med så kallat ”parasiterande levnadssätt” gällde ända fram till 1964.

Än i dag finns ingen accepterad uppfattning om vad fattigdom är eller vem som är fattig. Det är en skiljelinje som mer eller mindre godtyckligt skär igenom samhället beroende på vem som håller i kniven.

Källor:

Gustaf A Aldén: *Lars Hierta, Riksdagsmotioner och anföranden*

Julius Ejdestam: *De fattigas Sverige*

Sverker Oredsson: *Samhällelig eller enskild fattigvård?* Artikel i Scandia, tidskrift för historisk forskning, årgång 1971, band 37, häfte 1

Hans Swärd och Marie-Anne Egerö (red.): *Villkorandets politik*

Hans Swärd (red.): *Bedöma och åtgärda fattigdom*

*”Ge oss arbete,
om ni behagar,
och lär er att betala
arbetet, så behöver ni
inte ränna omkring
på det här sättet!”*

Snickaren som får välgörenhetsbesök i ”Röda rummet” av August Strindberg

Geografi och ideologi i ”Det går an”

Carl Jonas Love Almqvist låter Sara Videbäck göra en politisk passning till Johan Gabriel Richert! Vem var det? Följ med Sara, Albert och Johan Hirschfeldt från Stockholm till Lidköping.

DET KAN SÄGAS att Carl Jonas Love Almqvist förenar sin roll som romantiker med att också vara realist och social utopist.

Vi börjar i Gamla stan i Stockholm. Almqvist bodde länge på Stora Nygatan 21 i samma hus som tidningsutgivaren Lars Johan Hierta och landets första kvinnliga journalist Wendela Hebbe. Vi kan tro att han gick till jobbet vid Aftonbladet, på Lilla Nygatan 13. Sedan lät han ångaren Yngve Frey löpa ut från Riddarholmskajen en skön torsdagsmorgon i juli och hinna löpa ut en bra bit ut på Mälaren mittför Garnisonssjukhuset på Kungsholmen innan Sara Videbäcks moster förstod att hon var akterseglad – detta ju en grundförutsättning för vad som komma skulle. Nu bytte Sara från hatt till schalett. Dagens bokläsare och Läcköoperabesökare vet hur det sedan gick och att det ska gå an.

Det finns en litteraturhistoriker som dock skrivit något i stil med att ”Det går an” inte går ihop. Personskildringen sägs inte stämma på vissa punkter. Jag bryr mig inte. I stället noterar jag att någon annan har tänkt klokt att Albert från början är typiserad som romantikern och Sara som realisten. Hårringen som

han ger henne kastar hon i sjön och räkningen på värdshuset vill hon dela lika.

Resan i det svenska landskapet, då de lär känna varandra och blir förälskade, är inte bara en rörelse i rummet utan blir också till en skildring av en känslomässig och ideologisk successiv förflyttning för dem båda fram till att de når nya gemensamma värderingar. Albert kommer att förstå sin roll i en helt ny verklighet och Sara, som sett hustrumisshandel och alkoholism och vill forma sitt liv på egna fria villkor, vill stå öppen också för sin kärlek till Albert som livspartner.

TVÅ UNGA MÄNNISKOR mognar och formulerar självständigt tillsammans sitt eget samlevnadskontrakt. Tala om romantisk realism.

Almqvist skriver också på ett härligt sätt fram Alberts och Saras resa i den svenska geografin. Efter att Mariestad passerats börjar det brännas också för mig. Sedan 30 år tillbaka har min familj nämligen ett sommartorp på Kinnekulle.

Om vägen över detta blommande berg säger Albert: ”Nu beror det på, om vi framåt Forshem skola taga den gudomliga vägen över Kinnekulle, som går genom norra delen av

2016 uppfördes "Det går an" som opera på Läckö slott strax utanför Lidköping. Daniel Fjellström komponerade och Maria Sundqvist dramatiserade och skrev librettot. Huvudrollerna spelades av Frida Engström och Carl Ackerfeldt.

Österplana, så Medelplana och Källby, på vilken väg vi komma förbi Hönsäter, Hällekis och Råbäck..."

SAMTALET MED SARA om detta leder till att Sara yrkesmässigt noterar att det kunde löna sig att se de här stora husen. Hon tänker väl på sina fönsteraffärer kan vi läsare förstå. Men Albert som snabbt vill nå målet blir litet förstämd och inte vill han uppoffra de här gudomliga platserna för blotta glasmästarönsknningar. Han väljer den mer prosaiska vägen över Enebacken till höger om Kullen genom Skälvum och Husaby. Och visst, så här ser vägvalen ut än idag när man ska till den härliga sommarstaden Lidköping. Där står Sara staty på en grässlätt vid älven Lidans strand.

Men "Vad är en turist", frågar sig Almqvist i en annan bok och det får

nu stanna vid den frågan när det gäller orter och platser, dock med ett sista undantag.

Redan när de är i Strängnäs börjar resans gemensamma mål tona fram i samtalet mellan Albert och Sara. Samtalet rör på ytan det geografiska målet i Västergötland men där finns en antydning också om det gemensamma ideologiska mål som kan hägra för dem.

Sara berättar om en sommarpromenad därhemma och säger:

"Det är Truve, vet jag. Det är Richerts sköna herrgård bort mot Lidköping, åt Mariestadsvägen till. Om bara vägen emellan staden och herrgården icke vore så hiskeligt sandig."

Ja, Truve herrgård som hade handmålade stora tapeter från Napoleontiden ligger kvar, nu invid golfbanan, badstranden vid Vänern

och campingplatsen strax utanför Lidköping. Finns tapeten ännu?

Så geografin är klar, men hur var det med den ideologiska undertexten?

Den ligger i att Almqvist låter Sara kasta in namnet Richert. För de flesta läsare idag går passningen till honom nog förbi utan verkan. Men Sara visste vad hon gjorde och det räcker att googla på detta namn, inte Margit men Johan Gabriel, för att man kan få eventuella aningar besannade. På Wikipedia står det:

"Johan Gabriel Richert var en svensk rättslärd och politiker. Han var en av Sveriges mest framstående och inflytelserika jurister under tidigare hälften av 1800-talet."

Richert var häradshövding i en domsaga utanför Lidköping, tänk på Binnebergs och Kollängens tingshus, och stannade där hela sitt yrkesliv men var också den ledande kraften i Lagkommittén som lade fram genomgripande reformförslag på civil- och straffrättens områden. År 1826, det vill säga tolv år före utgivningen av "Det går an", hade Lagkommittén publicerat sina radikala förslag på familjerättens område. Män och kvinnor skulle jämnställas i fråga om arvsrätt, ogift kvinna skulle bli myndig vid 25 års ålder och sedan också själv kunna bestämma om att gifta sig. Rätten till egendom genom giftorätt skulle bygga på likadelning mellan man och kvinna.

DE HÄR FÖRSLAGEN möts dock av hård remisskritik från domstolar och universitet. Reformarbetet stannade av och resultaten kommer först flera decennier senare. Under tiden hann Almqvist att med "Det går an" lämna sitt remissvar. Då var det skandalöst, fräckt och utopiskt, idag känns det märkligt friskt och angeläget.

Passningen till Richert ska uppmärksammas även av dagens läsare. I bara den lilla meningen om honom får Sara ge en signal till uppbrott från den tidens könsmaktssystem.

Tänk vilket trix Almqvist gör i den där lilla textsnutten.

Johan Hirschfeldt (text)
Petter Magnusson (bild)

Årets två Wendelapris Respekt, ömsinthet och berättarteknik

Det är roligt att kunna dela ut pris
till välförtjänta skribenter.

I ÅR FICK det väletablerade Wendelapriset för journalister sällskap med Lilla Wendelapriset, en novellpristävling för Södertäljeungdomar 16–20 år.

Båda prisutdelningarna ägde rum i Wendela Hebbes Hus men vid olika tillfällen. Den 8 september, på Wendela Hebbes födelsedag, mottog DN-journalisten Måns Mosesson ett diplom och 30 000 kr för sitt finstämda reportage om den unge Eric Thorell, pojken med Downs syndrom som sköts ihjäl av en polispatrull, en tragisk händelse där alla var förlorare. Ur juryns omdöme: "Med stark närvaro och respekt för alla inblandade, fördjupar Måns Mosesson bilden av vad som hände". Läs hans reportage "Eric, poliserna och natten då allt gick fel" på hemsidan www.wendela.se

Samtidigt fick de två Aftonbladsjournalisterna Magnus Wennman och Erik Wiman dela på 20 000 kr för sitt reportage "Pekka och Matti – en historia om vänskap". I tio års tid har de två följt och delvis bott på gatan med de två uteliggarna Pekka och Matti – fram till Pekkas död. Ur juryns omdöme: "Utan att moralisera, med humor, ömsinthet och respekt för vars och ens särart, berättar journalisterna historien om en annorlunda vänskap." Länk till reportaget på hemsidan.

Negra Efendic, Wendelapristagare 2014, överräckte diplomerna och hylade sina kolleger. Ceremonin följdes

Prisutdelning Lilla Wendelapriset: Från vänster Margareta Lithén, Ewan Gullberg, novelltävlingens enda manlige deltagare och en av dem som fick diplom, Monika Nilsson Lysell från LT, medarrangör av novelltävlingen, och den som delade ut pris och diplom, Elisia Roham, vinnare av tävlingen, samt Ami Lönnroth, ordförande i Wendelas Vänner som instiftat priset.

av fördjupande samtal under ledning av juryns ordförande Kersti Forsberg och jurymedlemmen Åke Pettersson. Wendelapriset delades ut för tolfte året, sedan flera år i samverkan med Medieinstitutet Fojo.

Den 14 september i samband med kulturevenemanget Kultur runt Maren, kunde Länstidningen och Wendelas Vänner tillsammans dela ut Lilla Wendelapriset på 5 000 kr till Lotti Walthers minne till 16-åriga Elisia Roham.

Monica Nilsson Lysell från Länstidningen överräckte det fina diplommet, proffsuppläsaren Margareta Lithén läste novellen högt för en imponerad publik och Wendelas Vänners ordförande Ami Lönnroth

höll tal till vinnaren och de medtävlare som kommit till ceremonin.

Juryn som rekryterats ur Kulturnätverket i Södertälje representerades dessutom av Daniel Johnston från ABF och Ulla Havu, pensionerad gymnasielärare. Ur juryns omdöme: "Författaren målar skickligt upp levande scener och driver handlingen framåt med små medel".

Den vinnande novellen med den suggestiva titeln "Rosa skum och störtande flygplan" publicerades i Länstidningen den 17 september. En länk finns på hemsidan www.wendela.se under fliken Lilla Wendelapriset, klicka på Vinnande bidrag 2019.

Ami Lönnroth (text)
Lillan Hedlund (bild)

Alice fick ta plats i kärlekssagan

I FÖRFATTARSAMTALET mellan Ami Lönnroth och Alice Staffan Beckman en vanlig höstsöndag, 29 september, på Oktoberteatern i Södertälje blev stämningen koncentrerad och varm. Ett samtal där boken "Minns du" var i centrum. Och vi minns och berörs när Alice Staffan läser, berättar och samtalar med Ami om kärlek, alzheimer och identitet.

En vanlig höstdag blev för oss som lyssnade både ovanlig och minnesvärd.

Agneta Sommansson (text)

Birger Svanteson (bild)

"VÅRA KROPPAR, våra jag" så hette en feministisk handbok lanserad i USA 1971 av Boston Women's Health Book Collective och som spreds över världen med frigörande kraft. När jag besökte Alice Staffan Beckman i hens lilla etta på Söder för att förbereda det författarsamtal vi sedan höll på Oktoberteaterns scen i Södertälje tänkte jag på den boken och på vilket segt arbete det ändå är att tillåta sig vara hemmastadd i sin egen kropp. Det gällde för kvinnor i min generation, födda på och fyrtio- och femtiotalen. Det gäller ännu mer för en person som har fötts till man men känner sig som kvinna. Som Alice Staffan, född 1934.

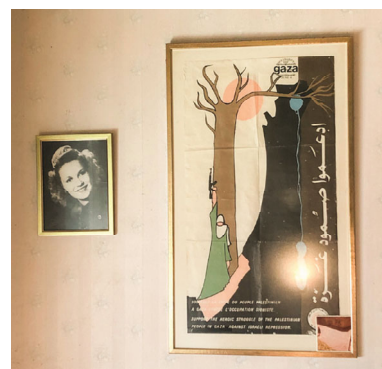
Staffan, som jag lärt mig att han heter under hela mitt liv – våra mam-mor var nära vänner – tar emot i kjol och smink och uppsatt hår. Nu tränar jag på att säga Alice, låter mig bjudas på kaffe och känna mig ompysslad vid det vackra slagbordet i rummet som samtidigt är författarens sovrum och skrifvarverkstad. Ingen dator utan

en hederlig gammal handskrivmaskin är verktyget. Det är vid den som den underbara lilla boken "Minns du?" vuxit fram.

Den boken hade inte blivit till om inte Staffan, som han då ännu kallade sig, blivit hjälplöst förälskad i en några år äldre kvinna, hon som i boken får heta Annabelle. De träffades på Skansens Galejan, båda i 70-årsåldern. De fick elva underbara år tillsammans innan små tecken gradvis började visa på den demens Annabelle var på väg in i. Annabelle bejakade sin älskades önskan att klä sig i kvinnokläder, Alice fick ta plats i deras kärlekssaga. För att tala med Alice Staffan själv, de blev ett lesbiskt par.

När Annabelle var på väg in i demensens dimma började Alice Staffan vid sin skrivmaskin återskapa deras gemensamma minnen, han ville minnas åt henne.

På väggarna i enrummaren finns bilder till stöd för minnet. Ett tidsty-piskt ateljefoto av en ung Annabelle,

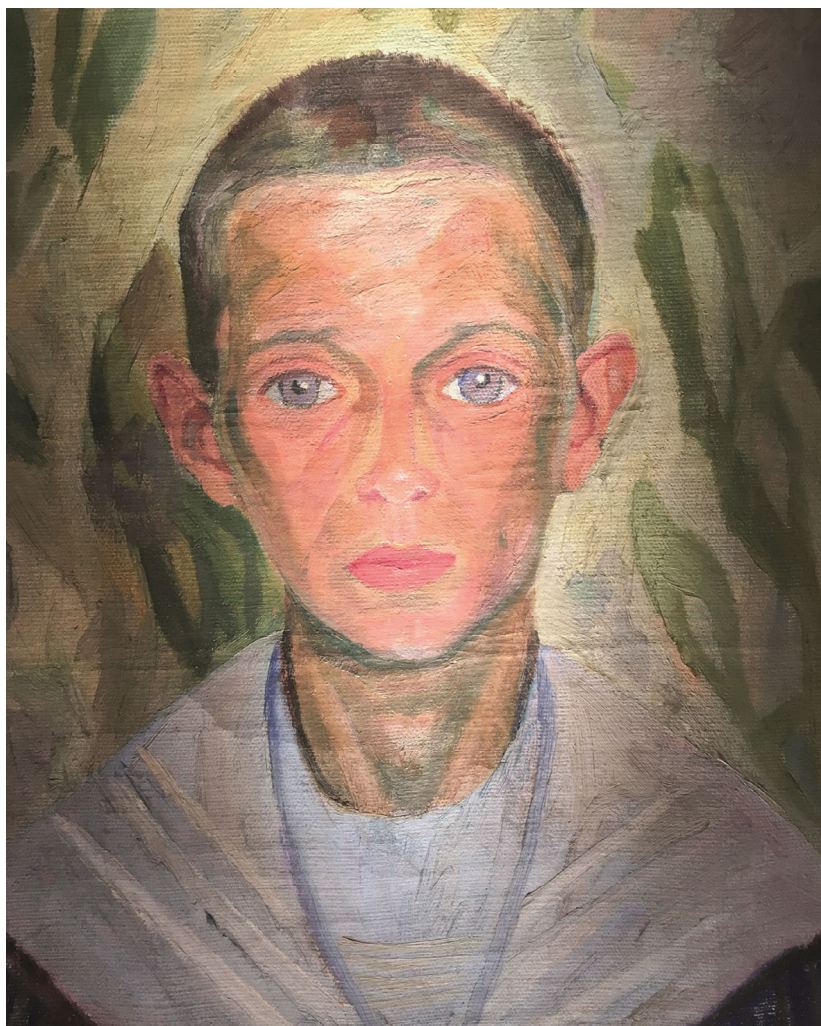
en politisk affisch – Solidaritet med Gaza – och längst ned i tavlans högerhörn ett foto av en avbruten gren som liknar i formen en avhuggen penis. Det var så Staffan själv såg den när han hittade den vid stranden nedanför sommarstugan den 11 september 2001. Han skriver i boken:

"Det är den, detta objet trouvé, detta självporträtt, som nu hänger inramat, mot glansig blodröd bakgrund, en meter från min älskade som filmstjärna på 1940-talet."

Ami Lönnroth (text och bild)

Konstnärsväninnorna Maj och Mollie

Konstnärerna Maj Bring och Mollie Faustman var i stort sett jämnåriga. De träffades på Valands konstskola i Göteborg 1906–1907, där de båda hade Carl Wilhelmson som lärare. I denna artikel presenteras några av Maj Brings verk från 1909–10.

MAJ BRING VAR vinterhalvåret 1908–1909 i Paris. Under samma tid var Mollie Faustman i London en kortare period tillsammans med fästmannen Gösta Törneqvist. Deras uppgift var att teckna från den pågående Olympiaden.

Mollie kom första gången till Paris våren 1910 (se Lundin 2018) och återvände till Sverige under sommaren för att gifta sig med Gösta Törneqvist.

Maj Bring berättar i sina ”Minnen” följande:

”Sommaren 1910 var jag tillsammans med Mollie Faustman och Gösta Törneqvist i Kungälv. Vi bodde på en vind ute vid Nordre Älv. Jag minns bland annat att det var första gången jag lärde mig koka kaffe. Längre sträckte sig inte mina husliga kunskaper. Det så kallade hushållet sköttes av Mollie. Vi hade alla tre ganska ont om pengar, och en dag sköt Gösta en ekorre, som Mollie stekte. ... Vi målade med stor iver, och på hösten kom Wilhelmson på hemväg från Fiskebäckskil och såg vad vi hade åstadkommit. Han betraktade mig intensivt och med en viss missräkning när han kom. ’Ni har blivit så kraftig’ sade han. Han hade målat ett stort porträtt av mig

Av Tom Lundin
Professor emeritus i psykiatri
och konstsamlare

på våren i Paris och tyckte nu att jag var olik mig.”

Denna sommar var sannolikt den enda period, som Maj Brang tillbringade i Bohuslän. Det var under denna tid, som hon målade tavlan ”Västkustmotiv” (ovan) Maj Brang besökte Paris ytterligare några gånger och var under 1920-talet också elev vid André Lhotes skola.

Bilden ”Fransk pojke” (till vänster)

målades av Maj Brang under hennes första vistelse i Paris. Den var utställd på en retrospektiv utställning i Konsthuset, Stockholm, 1953 samt Borås Konsthall 1955. Tavlan ingick i den samling, som hennes kusinbarn tog hand om 1971 och som såldes som en av 23 tavlor via Bukowskis Market hösten 2017.

En konsthandlare i norra Stockholm kom att överta många dukar från Majs kusinbarnbarn. Han lät spanna upp och konservera flera av dessa tavlor, varav en del ställdes ut på Waldemaruddes stora utställning av Matisse-elever, hösten 2014. ”Studie HT 1910” (se sidan 18) var en av dessa, målade under Maj Brangs vistelse vid Matisse konstskola.

Båda konstnärinnorna var elever hos Matisse under hösten 1910 – och under senare år bosatta och konstnärligt verksamma i Stockholm.

Maj Brang levde 1880–1971 och Mollie Faustman 1883–1966.

Motsols: Memoarer. Maj Brang, Bokförlaget Treangel, 1986

Motsols: Memoarer och konst.

Maj Brang och Christina Stendahl, katalog, 1967

Då. Mollie Faustman, Bonniers, 1958
Jordens salt. Mollie Faustman, författare, konstnär, kåsör, kritiker. Lena Kåreland, Carlssons bokförlag, 2013

”...fyra unga artister som ställa ut...”

Ett 99-årsjubileum. Tom Lundin, *WendelAvisan* nr 57, november 2016

En rysk modell, två systrar och en baksida. Tom Lundin, *WendelAvisan* nr 61, november 2018

I vår och sommar med start den 5 mars 2020 visas en stor retrospektiv utställning av Maj Brangs verk på Uppsala konstmuseum.

I konstsamlarens hem

Hemma hos
Tom Lundin i
Uppsala kommer
konsten i främsta
rummet.

– **JAG LOCKAS AV** modernismen och blev redan tidigt förtjust i Mollie Faustman, säger Tom Lundin som gjorde sitt första inköp till sin numera ansehliga konstsamling redan vid tjugo års ålder.

Då köpte han Mollie Faustmans tavla "Systrarna" som hon målat vid Matisse konstskola 1910. Köpet gjordes upp direkt med konstnären själv som gav ett bra pris och vänligt bemötande av den unge studenten som satsade sina sparpengar på hennes konst. Året var 1964 och det skulle dröja ytterligare fyrtio år innan Tom Lundin fick fart på sitt konstsamlande.

– 2004 kom jag att läsa en artikel i Dagens Industri som berättade att Mollie Faustmans hus i Stora Hoparegränd i Gamla stan var till salu med konst och inventarier och allt. Det hade ärvts av hennes dotter som nyligen avlidit. Jag låtsades vara spekulant och gav mig dit och fick se våningen orörd. Det var en upplevelse. Våningen utgjordes av en hel fastighet och lägenheten upptog samtliga etage – ett rum för varje våning.

Tom Lundin lade inga bud på fastigheten. Däremot kom han snart att köpa in ett antal verk av Mollie Faustman som han senare presenterat här i vår tidning. Ungefär vid samma tid hörde förvaltaren av dödsboet av sig till vår dåvarande ordförande, Per Eric Mattsson. I slutet av 1990-talet hade han en dag fått ett samtal från en kvinna som visade sig vara Mollie Faustmans dotter, Tuttan

Leijonhufvud. Hon var sjuk och sängbunden men ville gärna få kontakt med vår förening som hon hört talas om. Hon hade några gåvor hon ville skänka oss.

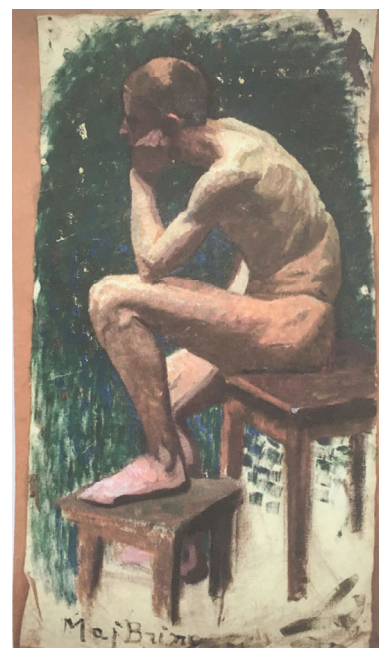
Per Eric satt vid hennes sängkant och samtalade i flera timmar och återvände med en tavla, ett av Mollie Faustmans fina barnporträtt, och ett löfte om att vår förening och vårt museum hade mer att vänta efter hennes död.

Det löftet förverkligades och våren 2005 invigdes en stor utställning i Wendelarhusets nedervåning och trapphall med 67 verk av Mollie Faustman. En föreläsningsserie inleddes med bland annat Uppsalaprofessorerna Tom Lundin och Lena Kåreland bland föreläsarna.

Nu träffas de snart igen för att berätta om den konstnär båda fascinerats av, den ene som konstsamlare, den andra som litteraturforskare och författare till hennes biografi. Den 27 oktober äger vårt söndagsprogram om Mollie Faustman rum (se vidare programsidan på baksidan).

Ami Lönnroth (text och bild)

Ovan tar professor Tom Lundin emot i sin hall. Att han är konstsamlare går inte att ta miste på..

Maj Brings "Studie HT 1910" målade hon under sin vistelse vid Matisse konstskola.

Upprörande utsatthet

Uganda – vad ger det för associationer?

IDI AMIN OCH hans skräckvälde, det minns många. Följt av en regim under den inte mindre tyranniske Milton Obote. Men sen? Jo, nog hörde vi talas om hatet mot homosexuella när det för tio år sen kom ett lagförslag i det ugandiska parlamentet om att införa dödsstraff för homosexualitet.

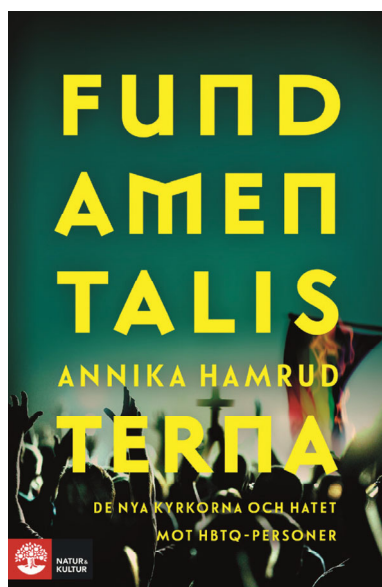
Men sen mildrades den visst något så att det "bara" blev livstids fängelse. Så efter det kom det inte längre så stora rubriker om homofobin i Uganda. I svenska medier i alla fall.

En person som hjälper oss råda bot på både ointresse för och okunskap om hbtq-gruppernas situation i Uganda är journalisten Annika Hamrud med en initierad inifrån-schildring av den oerhörda utsatthet som Ugandas homosexuella och transpersoner lever under. Den har fått titeln "Fundamentalisterna" och är en bok på 227 sidor, fylld med väldokumenterade fakta och berättelser om förföljda, misshandlade, våldtagna och mördade personer vars enda fel är att deras sexualitet anses onaturlig. En läsning som är så upprörande att man då och då måste ta en paus.

Vi får träffa den unga Najjuma som med knapp nöd undgår att bli ihjälskjuten när den bar som drivs av henne och flickvännen Miriam blir sönderskjuten av ett gäng okända män i uniform. Sexton personer dör, bland dem Miriam. Najjuma hamnar under en man som skjuts ihjäl och hon överlever.

Vi får träffa Susan som har sex barn men som enligt sin egen fars beslut ska dödas för att rädda klanens heder. Han har fått reda på att hon är lesbisk. Hon tvingas på flykt och gömmer sig på olika ställen medan barnen får klara sig själva, bland annat med hjälp av insamlingar som Annika Hamrud startar.

På en flyktningförläggning i Sverige får vi träffa Fred som deserterat från ugandiska armén efter att ha blivit

misshandlad nästan till döds av sin överordnade sen ryktena börjat spridas om hans homosexualitet. Med ett förstört underliv och trasiga tarmar tas han till sjukhus men vägras behandling. Man tar inte emot såna som han. Mot alla odds överlever han och lyckas till slut fly, svårt traumatiserad.

Vad har nu allt detta med bokens titel att göra, "Fundamentalisterna?"

För att göra en lång historia kort: Den kristna högerns megakyrkor som är enorma i USA och även Australien, som Hillsong och International House of Prayer

(IHOP) och Karisma, vissa av dem med förgreningar till karismatiska kyrkor i Sverige, skickar predikanter till Uganda som missionerar mot homosexualitet. Det hålls precis som i det amerikanska bibelbältet homofoba bönemöten på jättearenor. Inflytandet blir extra starkt eftersom man i Uganda är van vid att lyssna på prästerskapet.

Det var efter besöket 2009 i Uganda av den amerikanska hatpastorn Scott Lively som förföljelsen av homosexuella sanktionerades och eldades på av regeringen under president Museveni, själv born again Christian. Det var då förslaget om dödsstraff togs fram. Samtidigt strömmade troende kristna från moderata protestantiska och katolska kyrkor över till de homohatande megakyrkorna. Resultatet: en giftig blandning av statlig och kyrklig makt i vilken även svenska evangelikala kyrkor indirekt deltar genom kollekt och samarbeten.

Läs Annika Hamruds bok och kom till Wendela Hebbes Hus och hör henne själv berätta!

Ami Lönnroth (text)

David Lagerlöf (författarfoto)

”Den besvärlige gästen”

”Geijerarvet – en släkthistoria om dikt och galenskap”, så lyder titeln på den produktive litteraturprofessorn Lars Lönnroths senaste verk.

LARS LÖNNROTH ÄR själv Geijerättling och har därför dubbla anledningar att fördjupa sig i 1800-talskaldens liv och verk och i det arv Geijer lämnat vidare till kommande generationer. På fliken till omslaget ett talande citat av denna släkthistorias författare: ”Var Geijerarvet en välsignelse eller en förbannelse eller kanske bådadera? Och hur har jag själv formats av detta arv?”

Bland de diktande och konstnärligt begåvade Geijerättlingarna finns namn som Hugo Hamilton (Lars Lönnroths mormorsfar), Anna Hamilton-Geete, Agnes von Krusenstjerna, Olof Lagercrantz (författarens morbror) och dennes barn skådespelerskan Marika Lagercrantz och författaren David Lagercrantz. Liksom förstås Lars Lönnroth själv.

Men det är inte bara författarbegåvningen och konstnärligheten som går igen i den ena generationen Geijerättlingar efter den andra. Det är också ett tungt arv av bipolär sjukdom, djupa depressioner och många självmord. Är det ett socialt arv eller är det genetiskt?

I släkten har den tidigare kallats den Lilljebjörnska sjukan – efter Erik Gustafs hustru Anna-Lisa som anses ha medfört i boet både sjukdomsanlagen och mycket av den konstnärliga begåvningen. Påtagligt är i varje fall att det framför allt varit släktens kvinnor som drabbats.

Det mest kända exemplet är Agnes von Krusenstjerna som Olof Lagercrantz skrev sin doktorsavhandling om. I avsnittet om henne i Lönnroths släkthistoria får vi på ett spännande sätt bekanta oss med förebilderna till Krusenstjernas

nyckelroman ”Fattigadel” (1935) som förstås väckte avsky hos de samtida släktingarna.

Som tidigare ingift i släkten och med barn som också kan räkna sig till Geijerättlingarna har även jag mer än ett vanligt kuriosaintresse för Geijerarvet. Det är skakande att läsa om hur kringskurna de flesta andra av släktens begåvade kvinnor blev av en förväntad kvinnoroll som inte lämnade något utrymme för eget skapande. Lars Lönnroths egen mamma, min före detta svärmor Ebba, född Lagercrantz, var en av dem.

I sitt poesialbum visar hon att hon helt förstått vad som väntas av henne:

En man skall vara sitt egen jag
I livet följa sin tankes lag
Men kvinnan skall leva i andra blott,
Så nyttja de pund av kärlek hon fått

Och kärlek fick hon i rikt mått i sin barndom och ungdom, inte minst av sin morfar Hugo Hamilton vars äldsta barnbarn hon var. Hon inspirerades säkert av honom, den nonsensdiktande ledamoten av riksdagens andra kammare, skrev liksom han lustiga och kärleksfulla verser med egna illustrationer, gav 13 år gammal ut en egen tidning, Solstrålen.

Men när hon vid 18 års ålder träffat göteborgsgymnasisten Erik Lönnroth, beslöt hon att viga sitt liv åt honom. De gifte sig och fick fyra barn innan Ebba, liksom så många andra av släktens kvinnor, drabbades av bipolär sjukdom och frändömdes vårdnaden av dem i samband med

Lars Lönnroth presenterade ”Geijerarvet” på bokmässan i Göteborg.

skilsmässan från professorsmaken Erik.

”Det mest förfärliga med Geijerarvet är utan tvivel den manodepressiva sjukdomen”, sammanfattar Lars Lönnroth och drar sig till minnes sin mammas svåra psykosor med tvångsintagning, elchocker och tung medicinering. ”Denna sjuka har ofta romantiserats i litteraturen, eftersom den förknippats med kreativ begåvning, men mest har den ändå medfört svårt lidande för såväl den drabbade som omgivningen.”

Eller som han lite mer poetiskt formulerar det i slutet av sin bok om en släkt som drabbats av så många tragiska livsöden: ”Problemet är att sjukdomen tycks ha en egen vilja. Den tar sig in i huset, vare sig man önskar det eller inte. Där gör den sig hemmastadd, lovar ibland saliga ögonblick av poetisk kreativitet men åstadkommer oftast ingenting annat än ångest, lidande och nederlag. Och det är sällan den besvärlige gästen ger sig iväg frivilligt.”

Ami Lönnroth (text)

Agneta Blomqvist (bild)

Lever Dawit Isaak?

De hämtade Dawit Isaak helt odramatiskt en septembermorgon i Eritreas huvudstad Asmara. Det har gått 18 år och Isaak sitter ännu i fängelse, fortfarande utan att ha ställts inför rätta.

JOURNALISTEN Martin Schibbye, själv med 438 dagar i ett etiopiskt fängelse i bagaget, har försökt att gå till botten med fallet.

Bokens första hälft handlar om Dawit Isaak, hans familj, uppväxten och hur han kom till Sverige för att på 90-talet åka tillbaka till sitt hemland efter frigörelsen från Etiopien, poeten och dramatikern Dawit Isaak blev journalist och medarbetare på Setit, en nystartad tidning som skulle bli landets största och gå ett ohyggligt öde till mötes. Chefredaktören och ytterligare en medarbetare, svårt traumatiserad, befinner sig i kanadensisk exil, en handfull namngivna Setit-journalister är döda.

Skildringen är ett måste för alla som vill sätta sig in i vad fallet Dawit Isaak handlar om.

I bokens andra hälft förflyttas läsaren till nutid och dagens realiteter.

Schibbye åker till Asmara för att höra den andra sidan, en journalistisk dygd. Han vet att tyst diplomati gjorde att han och kollegan Johan Persson blev frigivna, man lät etioperna se sig som vinnare, och han undrar hur en motsvarande process skulle se ut i fallet Isaak.

Schibbye träffar höga befattningshavare, såväl informations- som justitieministern. Deras utsagor är officiösa, om Isaak säger de nästan ingenting alls, ändå står det klart att Sveriges ställningstaganden i konflikten mellan Eritrea och grannen Etiopien är en hake. Sverige delar visserligen Eritreas ståndpunkt i gränsstriden om staden Badme, det räcker ändå inte.

– They talk the talk, but don't walk the walk, säger en av ministrarna till den svenske journalisten.

Schibbye får idéer om att ett ökat utbyte med Eritrea på alla plan vore till gagn för Isaak, själv håller han tal när regimtrogna eritreaner har festival på Järvafältet, han funderar på om den livstidsdömde flyktingen Abraham Ukbagabir, skyldig till två knivmord på Ikea i Västerås, skulle kunna utväxlas mot Isaak. Schibbye kritiseras hårt för sin hållning av oppositionella eritreaner i Sverige som flytt från sitt land, en kritik som han redovisar och också förstår.

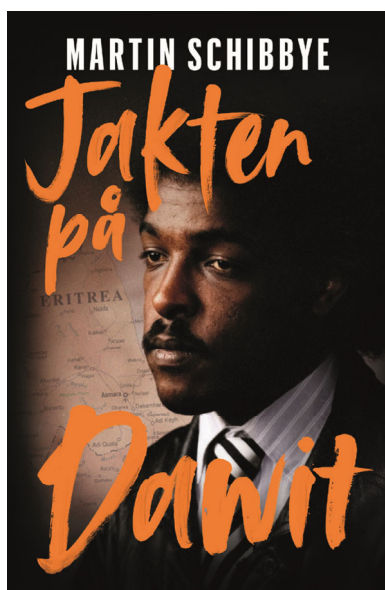
I fjol förändrades situationen i ett slag. Etiopien fick en ny regeringschef som utlovade reformer, politiska fångar frigavs, stridigheterna med grannen Eritrea förbyttes i ett fredsavtal. Dessutom, oberoende av detta, hävde FN sanktionerna mot Eritrea som pågått sedan 2009 då Eritrea anklagades för att stödja islamistiska al-Shabaab i Somalia.

Hoppet väcktes att politiska fångar som Isaak skulle kunna släppas i fredens spår. Några liberaliseringar i Eritrea har dock inte ägt rum, Schibbye talar med höga UD-företrädare som tror att Eritrea avvaktar valet i Etiopien nästa år.

Lever Dawit Isaak? På grundval av olika utsagor tror Martin Schibbye att han gör det. Hans bok är angelägen.

Jan Lewenhagen (text)

Magnus Bergström (författarfoto)

Nya i styrelsen

I det här numret hälsar vi tre nya styrelsemedlemmar välkomna. De ingår också i föreningens programgrupp. Vi bad dem presentera sig själva:

Jan Lewenhagen

Pensionerad journalist, 68 år, som tillbringade sina tio sista år i yrkeslivet som DN-korrespondent i Berlin. Södertäljebo sedan 1954. Frilansar numera, framförallt för nyhetsmagasinet Fokus. Har skrivit en bok om Angela Merkel. Intresserad av samhällsfrågor, litteratur, musik och idrott. Tycker att Södertälje behöver en kulturförening som Wendelas Vänner, är glad att få medverka.

Emilia Pettersson

Demokrati och mänskliga rättigheter är något jag brinner för. Jag drömmer om att få arbeta aktivt för en mer medmänsklig värld, där människor kan leva gott med rättvisa förutsättningar, utan att äventyra jordens ekosystem.

Idag arbetar jag med politisk påverkan på IOGT-NTO, där min drivkraft är att hindra att människor far illa av alkohol och andra droger. Alla barn har rätt till en trygg uppväxt. Det är en vision som rimmar med mitt engagemang i Wendelas Vänner, då Wendela själv banade väg för socialreportage i Sverige.

Agneta Sommansson

Jag kom till Södertälje 1975 som bibliotekarie och har varit med om att öppna Hovsjöbiblioteket och Lunabiblioteket.

Jag är fortfarande Södertäljebo men lämnade biblioteket för att jobba på statliga myndigheter och regeringskansliet.

Idag sitter jag som fritidspolitiker i Kultur- och fritidsnämnden för socialdemokraterna. Föreningen Wendelas Vänner ger mig möjlighet att både förvalta och använda Wendelas skimmer och mod för att ord och tankar ska vara fria.

Forts. från sidan 8

Som tur är både för Ebenezer Scrooge och för oss läsare så befinner vi oss här i början av berättelsen. Genom besök av Jacob Marleys spöke och de märkliga färder tre julandar tar honom med på genomgång Ebenezer Scrooge en djupgående förvandling. Han blir både givmild, släktkär och social:

”Han såg verkligen så oemotståndligt trevlig ut att några mötande hälsade honom med ett: 'Goddag, sir! God jul!' Scrooge brukade sedan säga att av alla vänliga ljud som han någonsin hade hört hade dessa klingat vackrast i hans öra.”

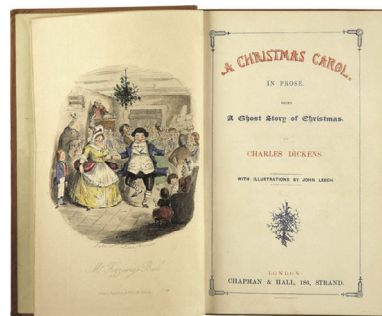
Charles Dickens kortroman med underrubriken ”En spökhistoria om julen” moderniserade julen för den viktorianska samtiden. Den lyfte också fram sambandet mellan den kristna högtiden och omsorgen om de nödlidande och behövande. Många har sedan följt i hans fotspår från Frälsningsarméns gryta till vår svenske julhjärte Karl Bertil Jonsson.

Eftersom det här är vårt höstnummer av Avisan för i år passar vi på att önska våra läsare fina helger med Dickens ord:

”Det sades alltid om honom att om någon här i världen förstod att fira julen så var det han. Må detsamma kunna sägas om oss alla!”

Maria Holmerin Nord (text)

John Leech/Wikimedia Commons
(bilder från originalutgåvan)

Den engelska originalupplagan av "A Christmas Carol" från 1843

2020: DAGS FÖR MEDLEMSAVGIFTEN

Det kommer att bli några spännande år att se fram emot för Wendelas Vänners medlemmar och för vårt eget Wendela Hebbes Hus. Läs detta och betala sedan avgiften före den 15 februari nästa år.

WENDELAVISAN, SOM du håller i handen har, tycker vi, utvecklats till en intressant kulturtidskrift med ambition att knyta ihop historia och nutid. Det första numret kom redan 1996 samtidigt med att föreningens arbetsmarknadsprojekt "Hebbevillan" startade. Det var stor arbetslöshet och vi lärde oss att bocka och tigga och producera tidningen. Till slut fick vi alla med oss och ett 80-tal arbetslösa "byggjobbare" fick utbildning och sysselsättning. Och vi fick ett kulturhus.

Under åren har vi speglat den aktuella kulturdebatten kring frågor som mer eller mindre tangerar de intresseområden som våra tre kvinnliga huvudpersoner ägnade sina krafter åt: Wendela Hebbe (journalistpionjär), dottern Signe Hebbe (operasångerska och teaterpedagog) samt sondottern Mollie Faustman, (känd konstnär och författare med litet galleri i Wendelas Hus). Alla tidningens gamla nummer kan köpas billigt. De är också till största delen digitaliserade och finns på vår webbplats www.wendela.se, meny WendelAvisan.

Wendelapriset på 50 000 kronor har årligen delats ut alltsedan 2008 då Wendela fyllde 200 år. Det kommer också att delas ut nästa år

Medlemsstatus

Din medlemsstatus står i adressrutan på sista sidan:

Siffran 19: Du har betalat medlemsavgiften för 2019.

66: Du är ständig medlem.

18: Du har nog bara missat avgiften eller också har det blivit fel. Kontakta oss!

99: Gåvomedlemskap för nästa år.

För inbetalningar: Bankgiro 362-0879 eller Swish 123 006 8593

i september. Sammanlagt ett 30-tal pristagare med förstklassiga socialreportage på meritlistan har prisats inför pressens kameror en dag i början av september.

Medlemmarnas årsavgifter är avgörande för att föreningen ska kunna fortsätta utgivningen av WendelAvisan. Därför välkommen till ett nytt år med Wendelas Vänner 2020. Utöver WendelAvisan har de medlemmar som bor hyggligt nära möjlighet att besöka vårt museum. Gratis för medlemmar.

Per Eric Mattsson,
medlemsansvarig
070-661 22 21

Utlottning!

Här ovan kan du se en bild på huset den 6 juni i år. Det stökiga slussprojektet pågår runt omkring oss.

Även på vår tomt är det stökigt just nu. Till höger med långsidan mot kanalen bygger vår restaurang just nu en ny fristående, vinterbonad, växthusliknande byggnad som gör det möjligt att ta emot större sällskap. Det blir paradutsikt när slussprojektet är färdigt att invigas om två år.

Föreningen har bokat några biljetter i restaurangen i samband med invigningen (kanske den 7 oktober 2021 på 202-årsdan). Betalar du din medlemsavgift på 200 kronor för 2020 före den 15 februari 2020 deltar du i utlottningen. Betalar du för två år, det vill säga 2x200 kronor får du en extra-chans. GÖR DET!

Enskild medlem: 200 kronor

Familjemedlemskap: 250 kronor

Ständigt medlemskap: 2 500 kronor

POSTTIDNING B

Wendelas Vänner
c/o Lönnroth Mattsson
Badhusgatan 8C
151 73 Södertälje

PROGRAM

Oktober 2019–april 2020

Entré 150 kr, medlemmar 100 kr. Kaffe och kaka ingår (utom 17 nov) och serveras från kl 14:30.

För att garanteras plats, swisha till 123 006 8593 eller betala in på bankgiro 362-0879. Glöm inte ange namn! Samtliga program i samarbete med ABF Södertälje/Nykvarn

MOLLIE, BARNBARN "TILL VÄNSTER"

Söndag 27 oktober kl 15.00 i Wendela Hebbes Hus

Om familjehemligheterna och konstnärligheten i Hebbe- och Hiertasläkterna. Föredrag, konstvisning och samtal i Wendela Hebbes Hus. Medverkande är två Mollie Faustmankännare: Lena Kåreland, författaren till biografin "Jordens salt" (2013) och Tom Lundin, konstsamlare och författare.

"FUNDAMENTALISTERNA" – FÖRFATTARTRÄFF MED ANNIKA HAMRUD

Söndag 26 januari kl 15.00 i Wendela Hebbes hus

Ett föredrag utifrån författarens uppmärksammade bok om hur amerikanska hatpredikanter från den ultrakristna högern i samspel med Ugandas regering åstadkommer förföljelse, tortyr och mord på homosexuella i Uganda.

I NÄKTERGALENS FOTSPÅR – JENNY LIND OCH SIGNE HEBBE

Söndag 16 februari kl. 15.00 i Wendela Hebbes hus

Salong om sång med fil dr Inga Lewenhaupt, ordförande i Jenny Lind-sällskapet och hedersordförande i Wendelas Vänner. 200 år efter Jenny Linds födelse och 95 år efter Signe Hebbes död lever de i minnet och på scenen.

FLICKBOKSFRUKOST

Söndag 8 mars kl 10.00–12.00 i Wendela Hebbes hus
Obs tiden!

Kom och fika i sällskap med bibliotekarierna Agneta Sommansson från vår styrelse och Emelie Lindström från Södertälje stadsbibliotek. Ta med din favoritflickbok och berätta vad den betytt. Kaffe/te och smörgås för 50 kr. För flickor mellan 9 och 99.

"DEN BESVÄRLIGA ELIN WÄGNER"

Söndag 22 mars kl. 15.00 i Wendela Hebbes hus

Ulrika Knutson, kulturjournalist och författare, berättar om sin nyutkomna biografi över Elin Wägner som utmanade sin samtid och ofta ansågs besvärlig. Ulrika Knutson tar fasta på hennes för många läsare mer okända sidor. Tiden har verkat för Elin Wägners kamp, till exempel mot sexuella trakasserier och mot miljöförstöring.

"SKALLMÄTAREN GUSTAF RETZIUS – HYLLAD OCH HATAD"

Söndag 19 april kl. 15.00 i Wendela Hebbes hus

Nils Uddenberg, professor och författare, gästas Wendelas Vänner med ett föredrag om sin spännande biografi över en kulturperson som länge var hyllad både som forskare och tidningsman och stödare av hustrun Anna Hierta-Retzius stora sociala projekt. Läs mer om biografien på sidorna 6–8 och om Anna Hierta-Retzius arbetsstugor på sidorna 4–5.

ÅRSMÖTE

Torsdag 23 april kl. 18.00 i Wendela Hebbes hus

Boka in datumet! Mer info kommer!

HIERTA, HEBBE, ALMQVIST – MODERNA MÄNNISKOR & VISIONÄRA JOURNALISTER

Aftonbladets redaktion på 1840-talet sjöd av liv. Några av de vassaste journalisterna fanns där och arbetade tillsammans med den dynamiske ägaren Lars Johan Hierta. Tidningen tog aktiv del att omforma ett stelnat samhälle efter framtidens krav.

I samarbete med Almqvistsällskapet och Oktoberteatern presenterar vi samtal, texter och sketcher från en dramatisk period när det moderna Sverige föddes.

Ami Lönnroth, Wendelas Vänner, och Olof Holm, Almqvistsällskapet, samtalar med Kerstin Brunnberg som moderator och med uppläsningar av skådespelarna Tuvalisa Rangström och Richard Forsgren.

Plats: Oktoberteatern, Slussgatan 1 **Obs!**

När: Söndagen den 17 november kl. 15.00

Pris: 100 kr för medlemmar i båda sällskapen, 150 kr för icke medlemmar. Kaffe till försäljning.